

Summary. *The article describes the problem of forming creative educator preschool educational establishment. The author reveals the basic approaches to the essence of pedagogical creativity. Willingness to pedagogical creativity is seen as a function of the level formation educator's creativity. The concept of "creation" and "creativity" are analyzed, their basic differences are defined. The traditional views on the phenomenon of pedagogical creativity are considered. Pedagogical creativity defined as multifaceted and systematic personal qualities. Attention is drawn to a specific location and directions manifestations of creativity educator's professional activities.*

Key words: *creation, creativity, pedagogical creation, pedagogical creativity, playing activity, individualization, differentiation, developmental environment.*

УДК 378.091.2:159.9-051

І.А. ДРУЖИНІНА

ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ: ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ

Резюме. *У статті проаналізовано концептуальні теоретичні підходи до вивчення проблеми професійного навчання психологів, розкрито особливості системи практичної підготовки майбутніх спеціалістів у галузі психології в рамках сучасної вищої освіти, виокремлено умови ефективного професійного становлення фахівців.*

Ключові слова: *професійна підготовка, практичні та інтерактивні методи навчання, студенти-психологи, активне соціально-психологічне навчання, особистісний розвиток.*

Постановка проблеми. Однією з актуальних проблем сучасної освіти є професійна підготовка фахівця-психолога, професійні вміння якого відповідали б актуальній потребі вирішення складних соціальних завдань, пов'язаних з розбудовою України як демократичної держави.

У сучасних дослідженнях прийнято виділяти два аспекти формування професіоналізму майбутнього практичного психолога: оволодіння необхідними теоретичними знаннями, а також вміннями, що відповідають практичній спрямованості професії. Важливим залишається і розвиток особистісних рис психолога та володіння максимально вираженими професійно важливими якостями, що є передумовою ефективного здійснення професійних функцій в рамках психодіагностичної, психокорекційної, консультаційної, психотерапевтичної, тренінгової, психопрофілактичної роботи. Відповідно, на перший план виходить питання не просто підвищення рівня теоретичної професійної підготовки студентів-психологів, а насамперед створення умов для практичної насиченості педагогічного процесу професійного становлення майбутніх фахівців на будь-якому етапі навчання.

Мета статті – розглянути теоретичні та практичні підходи до проблеми сучасної професійної підготовки студентів-психологів та виокремити ряд умов успішного професійного становлення майбутніх фахівців у період навчання у ВНЗ.

Вклад основного матеріалу. Аналіз літературних джерел показав, що в сучасній вітчизняній психології є чимало досліджень, присвячених різноманітним психологічним аспектам діяльності практичних психологів, вимог до особистості фахівців, особливостей їх кадрової підготовки (Г.С.Абрамова, О.Ф.Бондаренко, М.Й.Боришевський, Л.Ф.Бурлачук, Н.П.Зубалій, Н.Л.Коломінський, С.Д.Максименко, К.Л.Мілютіна, В.Ф.Моргун, В.А.Татенко, Т.М.Титаренко, М.В.Савчин, В.А.Семиченко, В.Г.Панок, Н.А.Побірченко, Н.В.Чепелева, Н.Ф.Шевченко, Т.С.Яценко та ін.). У ряді робіт також предметно представлена необхідність формування професійно важливих якостей особистості майбутнього психолога (О.Ф.Бондаренко, С.В.Васьківська, Ж.П.Вірна, В.В.Власенко, П.П.Горностаї, Л.В.Долинська, Ю.Г.Долінська, В.І.Карікаш, Н.Л.Коломінський, В.Г.Панок, Н.І.Пов'якель, Л.Г.Терлецька, Л.І.Уманець, Н.В.Чепелева, Т.Н.Щербакова, Т.С.Яценко та ін.). У працях даних вчених акцентується увага на створенні системи професійних навичок, які дозволяють досягати професійного успіху, самореалізації, набутті професійної культури спілкування, професійної інтуїції, рефлексії, а також актуалізації професійно важливих особистісних якостей.

Разом з тим, знаходимо думку про необхідність змін в системі освіти і професійної підготовки майбутніх психологів з переорієнтацією на нову особистісно орієнтовану парадигму (Г.О.Балл, О.Ф.Бондаренко, І.А.Зязюн, О.В.Киричук, В.А.Семиченко, В.А.Татенко, Н.В.Чепелева, Т.С.Яценко і ін.).

Підтримуючи потребу в загальній гуманістичній орієнтації в освіті, процитуємо міркування І.А.Зязюна: «Традиційна модель освіти, спрямована на передання майбутньому спеціалісту необхідних знань, умінь, навичок, у наш час втрачає перспективність. Постає потреба змінити стратегічні, глобальні цілі освіти, перемістити акценти зі знань спеціаліста на його людські, особистісні якості, які постають водночас і як мета, і як засіб його підготовки до майбутньої професійної діяльності» [2, с.7].

Як стверджує Н.В.Чепелева, наявна система підготовки практичного психолога зорієнтована головним чином на оволодіння студентами певною системою теоретичних знань, засвоєння зовнішніх вимог, спеціальних умінь та технік. Однак специфіка професії психолога, її спрямованість передусім на надання психологічної допомоги іншим передбачають те, що основним інструментом його роботи, знань, окрім тестів, спеціальних психологічних методик та іншого, має виступати його власна особистість: самооцінка, цінності, образ себе та навколишнього тощо. Вміння вибрати адекватну форму прояву своїх емоцій, здатність володіти собою, керувати власними емоційними станами – показник розвиненої емоційної культури практичного психолога. Все це сприяє повноцінному спілкуванню, дає змогу знайти вихід із складних конфліктних ситуацій [5].

На думку В.Г.Панка та Л.І.Уманець, оптимальною може бути така система підготовки, відбору й атестації кадрів, у рамках якої на базі мінімальних стартових вимог створюються умови професійної самоідентифікації студента. Під професійною самоідентифікацією розуміється таке оволодіння знаннями, навичками та вміннями, за якими відбуваються самодіагностика, самопізнання, застосування до себе тих чи інших вимог професії, створюються можливості вибору найбільш відповідних індивідуальним особливостям кожного студента інструментів роботи з клієнтами [5; 6].

На думку О.Ф.Бондаренка, проблема професійно-особистісної підготовки психолога-практика включає чотири взаємопов'язані аспекти: побудову теоретичної моделі спеціаліста, яка передбачає розробку стандартів (норм і нормативів), вимог до особистості і діяльності практичного психолога; первинний відбір професійно придатних кандидатів; розробку змісту навчання і розвитку психологів-практиків; розв'язання проблем власне професійного самовизначення спеціалістів[1].

О.Я.Чебикін, аналізуючи актуальні проблеми фахової підготовки психологів, пропонує кілька конструктивних напрямків удосконалення системи їх професійної освіти: підготовка спеціалістів-професіоналів, які володіють основами психодіагностики та психокорекції; підготовка, спрямована на освоєння студентами необхідних вмінь у галузі різних форм спілкування, організаторської діяльності та управління; підготовка, що зорієнтована на формування у майбутніх психологів професійного теоретичного мислення [8].

Н.І.Пов'якель та її співробітниками була розроблена модель фахівця у галузі практичної психології, істотними компонентами якої є: 1) професійно важливі особистісні риси і якості, що дають змогу займатися насамперед запитами і станом клієнта; 2) професійно важливі соціально-когнітивні і комунікативні уміння, що дають можливість, у свою чергу, створювати відповідний рапорт і контакт з клієнтом на засадах етичних принципів і діалогічної інтенції, переконувати клієнта, впливати на нього позитивно і життєстверджуюче; 3) професійно важливі якості і властивості уваги, сприймання, уяви, мислення; 4) психофізичні властивості і психічні якості, що характеризують нервову систему як сталу, міцну, стресостійку і водночас досить гнучку і пластичну; 5) акторські, проєктивні та організаторські здібності, що дають можливість ефективно впроваджувати ігрові засоби психокорекційної, розвиваючої та психотерапевтичної роботи [7].

У більшості досліджень так чи інакше підкреслюється важливість диференціації підготовки студентів-психологів та значимість рівня їх особистісного розвитку, самоактуалізації особистості. Пропонуються різні шляхи активізації цього процесу: формування спрямованості майбутнього практичного психолога на оволодіння практичними знаннями, уміннями і навичками, а також психолого-педагогічними знаннями в цілому (С.В.Яремчук); формування особистісної позиції у процесі освоєння спеціальності психолога (О.Л.Подоланюк, І.А.Слободянюк, О.О.Холодова), самопізнання як елемент освіти майбутніх практичних психологів у ВНЗ (В.О.Михайлова, Т.В.Скрипченко); використання активних методів навчання, різноманітних тренінгів, розв'язування психологічних ситуацій, робота з інтеракційними методиками (В.В.Власенко, С.В.Васьківська, П.П.Горностаї, Л.В.Долинська, В.І.Карікаш, В.М.Федорчук, Т.С.Яценко та ін.).

Розглядаючи питання про особистісну підготовку психологів, Р.Кочюнас зазначає, що при навчанні психотерапії і психологічному консультуванні поряд з необхідністю набуття відповідної теоретичної бази під кваліфікованим керівництвом важливим є поглиблення самопізнання психолога (консультанта) [3].

Крім особистісного самопізнання, важливою умовою підготовки психолога-практика є психокорекція, що гармонізує його психіку в єдності свідомих та несвідомих аспектів. Проходження глибинної психокорекції сприяє процесу особистісної корекції, нівелює деструктивні прояви психіки, стабілізує внутрішню структуру, що дозволяє оптимально адаптуватися до соціуму. Відмінність відкоректованої та не відкоректованої людини полягає в ступені розвитку навичок самокорекції та пізнання власної особистості, можливості кваліфіковано наблизитися до пізнання істотних характеристик власного Я. Невідкоректованість – це обтяженість особистісною проблемою (внутрішньою суперечністю), нерозв'язаність якої призводить до таких дисфункційних характеристик особистості, як закритість для набуття нового досвіду, різкі зміни настрою, невдоволеність собою й іншими людьми, непослідовність поведінки та наявність в ній агресивних включень, розбіжності у системі цінностей та життєвих позицій тощо.

Як зазначає Р.Мей, «бачити людей через призму власних упереджень – ось головна перешкода для особистості консультанта» [4, с.103]. Повністю уникнути впливів особистих упереджень неможливо, але їх, принаймні, спершу потрібно усвідомити. Ось чому багато психотерапевтичних шкіл наполягають на тому, щоб студенти самі пройшли власну психотерапію та психокорекцію для того, щоб усвідомити власні комплекси і по можливості позбутися їх. Інакше, як стверджує Р.Мей, вони підсвідомо будуть виходити з цих комплексів при консультуванні клієнтів. У процесі роботи з клієнтом психолог буде переносити на нього свої власні проблеми. Тут спрацює механізм психологічного захисту, що спотворює реальну терапевтичну ситуацію.

Захисні механізми починають свою дію, коли досягнення мети звичним способом є неможливим або ж коли людина вважає, що воно неможливе. Важливо наголосити, що це не способи досягнення бажаної мети, а способи створення часткової, тимчасової душевної рівноваги з тим, щоб зібрати сили для реального подолання труднощів. Люди по-різному реагують на свої внутрішні труднощі. Одні, заперечуючи їх існування, придушують нахили, які завдають їм незручностей, та відкидають деякі свої бажання, що є нереальними та неможливими. Пристосування у цьому випадку досягається за рахунок зміни сприймання. Спочатку людина відкидає те, що є небажаним, але поступово може звикнути до такої орієнтації, дійсно забути болючі сигнали і діяти так, мовби вони не існують. Інші люди долають конфлікти, намагаючись маніпулювати об'єктами, що їх турбують, прагнучи оволодіти подіями та змінами їх у потрібному напрямку. Треті вдаються до різних форм самообману [9].

Важливе завдання психокорекції – формування мотивації самозмін і саморозвитку, перехід корекції у самокорекцію. Допомогти студентам-психологам у створенні умов для повноцінного особистісного розвитку, самовдосконалення та відпрацювання власних проблемних зон повинна діяльність психологічної служби, яка функціонує у ВНЗ та забезпечує можливості для профілактичної і просвітницької, діагностичної, корекційної та консультативної роботи.

Впровадження у навчально-виховний процес підготовки майбутніх практичних психологів активних методів навчання, використання соціально-психологічного тренінгу дозволяє розвинути у студентів ряд професійно важливих якостей, підвищити у них розуміння власних психологічних особливостей, а також стимулювати виникнення стійкої мотивації до самостійного особистісного зростання. Робота над собою, спрямована на самопізнання, саморозвиток та активізацію особистісного потенціалу є необхідним елементом професійної підготовки практичних психологів.

Важливо також заохочувати студентів, що освоюють психологічні спеціальності, до самостійної, пошукової діяльності, стимулювати бажання вирішувати та ставити завдання власного розвитку. При цьому, використовуючи різні методи, техніки та прийоми активного соціально-психологічного навчання (І.В.Вачков, Ю.М.Ємельянов, Л.А.Петровська, Т.С.Яценко та ін.) або інших інтерактивних форм роботи, можна максимально ефективно регулювати процес самопізнання та самовдосконалення.

Загалом, застосування групових методів роботи в навчальному процесі студентів-психологів (зокрема, таких прийомів, як групові дискусії, рольові ігри, мозковий штурм, невербальні прийоми, психомалюнок, вправи на самопізнання і самооцінювання) обумовлено можливістю, насамперед, активізувати їх інтерес до психологічних і педагогічних знань та набувати практичні навички в безпосередній взаємодії з людьми. Також з'являється можливість підвищити рівень рефлексії, здатність до емпатії та набути новий досвід, що дозволяє розширити межі власного образу Я.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Підготовка майбутнього практичного психолога є однією з актуальних проблем, яка вимагає як від викладача, так і від студента складної роботи над формуванням системи професійно важливих знань, умінь, навичок, відповідного науково-культурного кругозору, а також ставить завдання здійснення особистісної психокорекції з метою самозміни та самовдосконалення. Цей процес може бути забезпечений за умов реалізації відповідних методів, що орієнтуються на глибинне пізнання психіки. Це вагоме завдання, яке в попередні десятиліття не було реалізоване в достатній мірі через орієнтацію на феномен діяльності, що детермінує соціальну адаптацію особи. Саме тому професійне становлення сучасного кваліфікованого спеціаліста, зокрема і в галузі практичної психології, повинне будуватись на використанні особистісного підходу як психолого-педагогічного принципу організації профільної та професійної підготовки.

Система ж професійної підготовки студентів-психологів має бути нерозривно пов'язана з необхідністю залучення активних методів і форм навчання, спрямованих на зміну самосвідомості, трансформацію цінностей, установок та світоглядних ідеалів, які б призвели до самореалізації та самоактуалізації особистості майбутнього практичного психолога, розвинули б його творчі здібності, рефлексію, індивідуальний стиль діяльності тощо.

Перспективними ми вважаємо дослідження, спрямовані на вивчення і вдосконалення системи підготовки кваліфікованих психологічних кадрів з орієнтацією не просто на отримання теоретичних знань і формування практичних навичок, а і на процес становлення екзистенційно-гуманістичного і функціонального образу Я особистості.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко А. Ф. Психологическая помощь: теория и практика / А. Ф. Бондаренко. – М. : Изд-во Института психотерапии, 2000. – 368 с.
2. Зязюн І. А. Сучасні технології професійної підготовки особистості в умовах неперервної освіти / І. А. Зязюн // «Персонал». – 2000. – № 5 (59). Приложение. – № 10. – С. 7–14.
3. Кочюнас Р. Основы психологического консультирования / Р. Кочюнас; [пер. с лит]. – М. : Академический проект, 1999. – 240 с.
4. Мэй Р. Искусство психологического консультирования / Р. Мэй; [пер. с англ. Т. К. Кругловой]. – М.: Независимая фирма «Класс», 1994. – 144 с.
5. Основы практичної психології / В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін. : [підручник]. – К. : Либідь, 1999. – 536 с.
6. Панок В. Г. Концепція національної соціально-психологічної служби / В. Г. Панок // Педагогіка і психологія. Вісник АПН України. – 1994. – №2 (3), С. 17–27.
7. Пов'якель Н. І. Професійна рефлексія психолога-практика / Н. І. Пов'якель // Практична психологія та соціальна робота. – 1998. – № 6–7. – С. 3–6.
8. Чебикін О. Я. Актуальні проблеми фахової підготовки психологів / О. Я. Чебикін // Психологічна освіта в системі вищої школи. – К., 1997. – С. 167–170.
9. Яценко Т. С. Социально-психологическое обучение в подготовке будущих учителей / Т. С. Яценко. – К. : Вища школа, 1998. – 110 с.

Резюме.. В статье проанализированы концептуальные теоретические подходы к изучению проблемы профессионального обучения психологов, раскрыты особенности системы практической подготовки будущих

спеціалістів в отрасли психологии в рамках современного высшего образования, выделены условия эффективного профессионального становления специалистов.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, практические и интерактивные методы обучения, студенты-психологи, активное социально-психологическое обучение, личностное развитие.

Summary. The article analyzes the conceptual theoretical approaches to the study of professional training of psychologists, the features of the system of practical preparation of future specialists are exposed in industry of psychology within the framework of modern higher education, there are determined the conditions of effective professional formation of specialists.

Key words: professional preparation, practical and interactive teaching methods, students psychologists, active socio-psychological study, personal development.

УДК 159.942:159.925

О.О. ЄФІМЕЦЬ, О.О. ДЕМЧУК

ДО ПРОБЛЕМИ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ СТУДЕНТІВ

Резюме. У статті розглянуто проблему визначення сутності емоцій та на цій основі – трактування емоційного інтелекту. Проведений аналіз теоретичних позицій щодо проблеми емоційного інтелекту. Вказано на перспективність вивчення впливу емоційного інтелекту на ефективність діяльності, зокрема навчальної діяльності студентів-психологів вищих навчальних закладів.

Ключові слова: особистість, емоційний інтелект, емоційна компетентність, емпатія, студенти-психологи.

Постановка наукової проблеми. З урахування сучасних наукових досліджень емоційний інтелект як предмет соціально-психологічного дослідження є відносно новим, маловивченим феноменом. На даний момент існують різні підходи до розуміння суті і структури емоційного інтелекту однак єдина узгоджена теорія емоційного інтелекту не розроблена. Проте, необхідність вивчення емоційного інтелекту диктується запитом практики, полягає у визначенні факторів, що впливають на ефективність професійної діяльності і соціально-психологічної адаптації особистості.

Актуальність проблеми зумовлена тим, що емоційний інтелект є однією з головних складових у досягненні особистістю успіху в особистому житті та професійній діяльності.

У сучасному суспільстві проблема розуміння і прояву емоцій стоїть досить гостро, оскільки в ньому штучно насаджується культ раціонального ставлення до життя як еталону, в якому немає місця емоціям. Відомо, що заборона емоцій веде до їх витіснення із свідомості людини. В свою чергу, неможливість психологічної переробки емоцій сприяє розростанню їх фізіологічного компоненту, що призводить до неврозів. З особливою силою і чіткістю емоційні проблеми проявляються у людей з низьким рівнем самоконтролю. Звільнившись з-під контролю свідомості, емоції перешкоджають здійсненню намірів, порушують міжособистісні стосунки, не дозволяють належним чином виконувати службові і сімейні обов'язки, утруднюють відпочинок, погіршують здоров'я.

Кожна людина народжується з обов'язковим потенціалом емоційної чутливості, емоційної пам'яті, емоційної обробки та емоційного навчання. Ці чотири вроджені компоненти формують серцевину емоційного інтелекту.

Емоційний інтелект, наприклад, Дж. Майер[6] і П. Селовей визначають як здатність людини сприймати, виражати і розуміти емоції та управляти ними. Вчені доводять, що емоційно інтелектуальні люди відзначаються високим ступенем самосвідомості, вони справляються з життям, не дозволяючи своїм емоціям шкодити їм через депресію, тривожність чи гнів, намагаючись досягти довгострокової винагороди, можуть відкласти одержання винагороди зараз, не діють імпульсивно, орієнтуючись на ситуативні успіхи. Вони, як правило, емпатійні. Ця їхня здатність дозволяє їм читати емоції оточуючих і вміло реагувати на них, вони знають, що сказати другу, у якого горе, як підбадьорити колегу, як розв'язати конфлікт та інше.

Д. Бек [3] зазначає, що емоції знаходяться в центрі уваги когнітивних процесів (когнітивної терапії), бо вони допомагають людині звільнитися від симптомів дисфункційного мислення і тим самим покращити емоційний стан.

А. Петровський доводить, що емоційно високоінтелектуальні члени групи здатні будувати стосунки на високому рівні розвитку, тому що завдяки цій їхній здатності створюються умови для формування внутрігрупових норм таких, як: не ухилятися від відповідальності; не перекладати вину на іншу особу; не приписувати собі успіх, знижуючи значущість роботи інших для його досягнення; не шукати пояснення недоліків в роботі об'єктивними обставинами та інше, чого не можна домогтися з членами групи, у яких низький рівень розвитку емоційного інтелекту.

Л. Бурлачук, М. Жидко, О. Кочарян, досліджуючи проблеми психотерапії, вказують на пряму залежність і взаємообумовленість когнітивних, емоційних і поведінкових процесів: порушені когнітивні процеси супроводжуються емоційними і поведінковими проблемами, а емоційна неврівноваженість людини заважає правильному протіканню когнітивних процесів.